

ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ

(Confucius)

ਵੀਰਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ |

ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚੀਨੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੇਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸਵਾਦ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ , ਜਿਸ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੈਤਿਕਤਾ , ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਨੇ ਉਸ ਯੁੱਗ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਗਈ । ਅੱਗੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸਵਾਦ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ।

ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਚੀਨੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਹਨ । ਉਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਪਤੀ - ਪਤਨੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਦਰ -ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ “ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰੋ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ”। ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਫਲਸਫੇ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹਨ ।

Fitzerald ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ , “ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ ਸੀ ”। ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ (Confucius) ਸ਼ਬਦ ਚੀਨੀ ਸ਼ਬਦ ‘Kong Fuji’ ਤੋਂ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ 16 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦਾ ਜੀਵਨ (Life of Confucius):

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦਾ ਜਨਮ 28 ਸਤੰਬਰ 551 ਈਸਵੀ ਪੂਰਵ ਵਿੱਚ **ਲੂ ਰਾਜ** (ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ **ਕੇਫੂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ**) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਪਤਵੰਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਿੱਤੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਸੈਨਿਕ ਸਨ। ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ '**ਕੇਂਗ ਹੀ**' ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ '**ਯਾਨ ਯਾਨਸਝੇਈ**' ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣ - ਪੋਸ਼ਣ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਵੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਆ ਗਈ । 19 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ **ਕਿੰਗਿਉਨ** ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ , ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ **ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰੀਆਂ** ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜ ਵੱਖ - ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਘਰ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੇਡਾਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਦਫਨਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਸੋਗ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਚੀਨ ਦੇ ਵੱਖ - ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ । **54 ਸਾਲ** ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਪਦਵੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਬਿਠਾ ਸਕਿਆ । **497 ਈਸਵੀ ਪੂਰਵ** ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ 68 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸੀ ਹੋਈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਹਾਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ , ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ 71 -72 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮਰ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ **ਕੋਂਗਲਿਨ ਕਬਰਿਸਤਾਨ** ਵਿੱਚ ਦਫਨਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ **ਸੋਡਾਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਕੇਫੂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ** ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ।

ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ (The works of Confucius):

1. ਰਿਕਾਰਡ ਆਫ ਰਾਈਟਸ(Record of Rights)
2. ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ (Book of Changes)
3. ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ (The Book of History)
4. ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ (Book of Poetry)
5. ਸਪਰਿੰਗ ਅਤੇ ਆਟਮ (Spring and Autumn)

6. ਦੀ ਬੁੱਕ ਆਫ ਮੇਨਸੀਅਸ (The Book of Mencius)
7. ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਰਸਤਾ (Middle Path)
8. ਮਹਾਨ ਪੜ੍ਹਾਈ (The Great Learning)

ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਚੇਲੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ 'ਮੋਂਗ-ਜੂ- ਸੂ'।

ਕਨਫਿਊਸ਼ਿਸ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ , ਮਹਾਨ ਰਾਜਨੀਤੀਵਾਨ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਚਾਰਕ ਸੀ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਪਰੇਕਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. **ਕਨਫਿਊਸ਼ਿਸ ਦੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ (Confucius' humanistic views):** ਕਨਫਿਊਸ਼ਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਵਰਤਾਓ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਬੇਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ ਦਾ ਗੁਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭੇਦ-ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਸੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਣ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇੱਕ ਸਾਊ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. **ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ (Responsibility towards others):** ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਵਰਤਾਓ ਦੀ ਆਸ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਵਰਤਾਓ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਭਲੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਸੁਖੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਸੋਚ ਰੱਖੇ।
3. **ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (Everyone should be just and wise):** ਕਨਫਿਊਸ਼ਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਵਰਤਾਓ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਵਰਤਾਓ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਹੋਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਸਲ ਨਿਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਕਰੇ । ਨਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜਿਸ ਦਾ ਜੋ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

4. **ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ** (A man can make his family life happier): ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤਾਓ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ -ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨੈਤਿਕ- ਅਨੈਤਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਮਾੜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗਲਤੀ ਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
5. **ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ** (Believe in others): ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਦੇ ਵਿਗੜਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਉਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਜੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।
6. **ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਦੇ ਨਾਲ- ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ** (Belief in one's owns well-being as well as the well-being of the entire human race): ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭਲਾ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਬੀਤੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
7. **ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ** (Everyone should keep evaluating themselves): ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਦਾ ਮਤ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਆਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਬਦਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਵੀ ਭਲਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਸਮਾਜ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗਾ।

8. ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲਗਨ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹਨ (Only those who diligently seek knowledge can prosper): ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਉੱਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਲਗਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਟੀਚੇ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਉੱਨਤੀ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।
9. ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (Every man should consider another man a friend): ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਛੱਲ-ਕਪਟ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਸੀ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
10. ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ (The basic unit of society is a human being): ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਜਾਂ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਫਿਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੱਤੀ।
11. ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ (Unbelief in the Hereafter): ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ 'ਦੂਜੇ ਲੋਕ' ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜੇ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਅਤੇ ਸੁਖੀ ਬਣਾ ਸਕੇ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਸਰਾ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਤੇ ਸੁਧਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
12. ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ (Respect and protection of prescribed customs): ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨੈਤਿਕ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਵੀ ਸਾਡਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰੀਤੀ - ਰਿਵਾਜ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਇੱਕ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਕ ਸੀ ਜੋ ਤਬਦੀਲੀ ਤਾਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੇ ਰੀਤੀ -ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੀਤੀ -ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਆਦਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ, ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ, ਪਤੀ ਅਤੇ ਪਤਨੀ, ਭਰਾ-ਭਰਾ, ਮਿੱਤਰ-ਮਿੱਤਰ ਆਦਿ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- 13. ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ (Belief in the principle of equality):** ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਨਤਾ ਪੂਰਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਗਠਿਤ ਕਰੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇਵੇਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- 14. ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ (Views about duties of state):** ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤੱਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਉਸ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇ। ਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਾਹੌਲ ਦੇਵੇ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ।
- 15. ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ (The appointment of a king according to God's will):** ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਸੁੱਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖੇ। ਉਹ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪਦਾ। ਉਹ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- 16. ਬੁਰੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (Right to Revolution against Bad Governance):** ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜਾ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਵਾਮੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਫਿਰ ਵੀ ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ

ਉਸ ਖਿਲਾਫ਼ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

17. **ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾਵਾਂ (Higher Qualifications of Ministers):** ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ , ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮੇਂ -ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਹ ਰਾਜੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਯੋਗ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ।
18. **ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ (Prohibition of the use of powers by one king in the territory of another king):** ਉਹ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੇਤੂ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚਾਵੇ , ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਲਈ।
19. **ਸੱਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਗੁਣ ਨਾ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ (The basis of power is virtue, not power):** ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਸਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਦੁਰਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਸੱਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਹੋਣਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੁਰੇ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਰ ਸਕੇ ਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉੱਤੇ ਖਰਾ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰਦਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਨਫਿਊਸ਼ਿਸ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਚੀਨੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਥਕ ਹਨ । ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ' ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਨਫਿਊਸ਼ੀਅਸਵਾਦ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ । ਉਸ ਨੇ ਸੱਚ , ਨੈਤਿਕਤਾ , ਮਾਨਵਵਾਦ , ਬਰਾਬਰਤਾ , ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ।